

Eigendomsverkrijging van meteorieten: toe-eigening, natrekking, aanwas of schatvinding?

Jelle Jansen*

Van wie is een meteoriet? De Nederlandse literatuur en rechtspraak zwijgen over deze kwestie. In Frankrijk, Amerika, Duitsland en Oostenrijk is dat anders. Verschillende oplossingen worden aangedragen: er zou sprake zijn van eigendomsverkrijging door toe-eigening, natrekking, aanwas of schatvinding. Een rechtsvergelijkende rondgang is de moeite waard omdat hij interessante vragen opwerpt over de reikwijdte van de verschillende originele wijzen van eigendomsverkrijging.

Het gebouw van de Gasunie aan de rand van de stad Groningen lijkt zoveel op een rotsgebergte dat zich er een nest slechtvalken heeft gevestigd. Via een webcam kan de vogelaar het reilen en zeilen in de gaten houden. Op dinsdag 21 april ontstond enige onrust omdat op de achtergrond van de webcambeelden een zich snel voortbewegend voorwerp te zien was. Sommigen vermoedden dat het ging om een zeldzame daglichtmeteor. De commotie was van korte duur: vogelkenners zagen dat het voorwerp een slechtvalk was (het snelste dier op aarde), en geen meteor. Dat is jammer omdat zo de goederenrechtelijke vraag wie eigenaar is van een ingeslagen meteor, een meteoriet, niet aan de orde kwam. Mij is daarover geen Nederlandse literatuur, wetgeving of rechtspraak bekend, alhoewel er van tijd tot tijd een meteoriet inslaat, zoals bijvoorbeeld in 2017 in Broek in Waterland. Erg vaak gebeurt dat in ons kleine land natuurlijk niet.¹ Het gaat daarom

wellicht te ver om er wetgeving over in te voeren die de eigendom van deze vooral voor wetenschappers interessante objecten toekent aan de overheid, zoals bijvoorbeeld in Zwitserland geldt.²

Het lijkt gemakkelijk te bepalen wie eigenaar wordt van een meteoriet

Dat betekent dat het gebruikelijke privaatrecht van Boek 5 beslist wie eigenaar is van een meteoriet. Het lijkt gemakkelijk te bepalen wie eigenaar wordt van een meteoriet: dat is een zaak zonder eigenaar zodat degene die haar in bezit neemt door toe-eigening rechthebbende wordt (art. 5:4 BW). Het is ook verdedigbaar dat een meteoriet onderdeel wordt van de grond zodat de grondeigenaar door natrekking eigenaar wordt (vgl. 5:20 BW). Dat resultaat heeft als voordeel dat de grondeigenaar

* Prof.mr. J.E. Jansen is als hoogleraar Ius Commune verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen.

1 Volgens een recent artikel in de *NRC* komt er in Nederland iedere drie à vier jaar een meteoriet naar beneden, maar worden die meestal niet gevonden, H. Spiering, 'Zijn er weleens mensen gestorven door een meteoriet?', *NRC* 25 april 2020, p. W12.

2 Art. 724 van het Zwitserse wetboek kent de eigendom van natuurlijke objecten zonder eigenaar toe aan het kanton waarin ze gevonden zijn. De vinder heeft op grond van het tweede lid recht op een 'angemessene' vergoeding van ten hoogste de waarde van het object. Vgl. voor een overzicht van meer landen met zulke wetgeving D.G. Smith, 'The law of ownership and control of meteorites', *Meteorites & Planetary Science* (37) 2002, afl. S12, p. B5-B11.

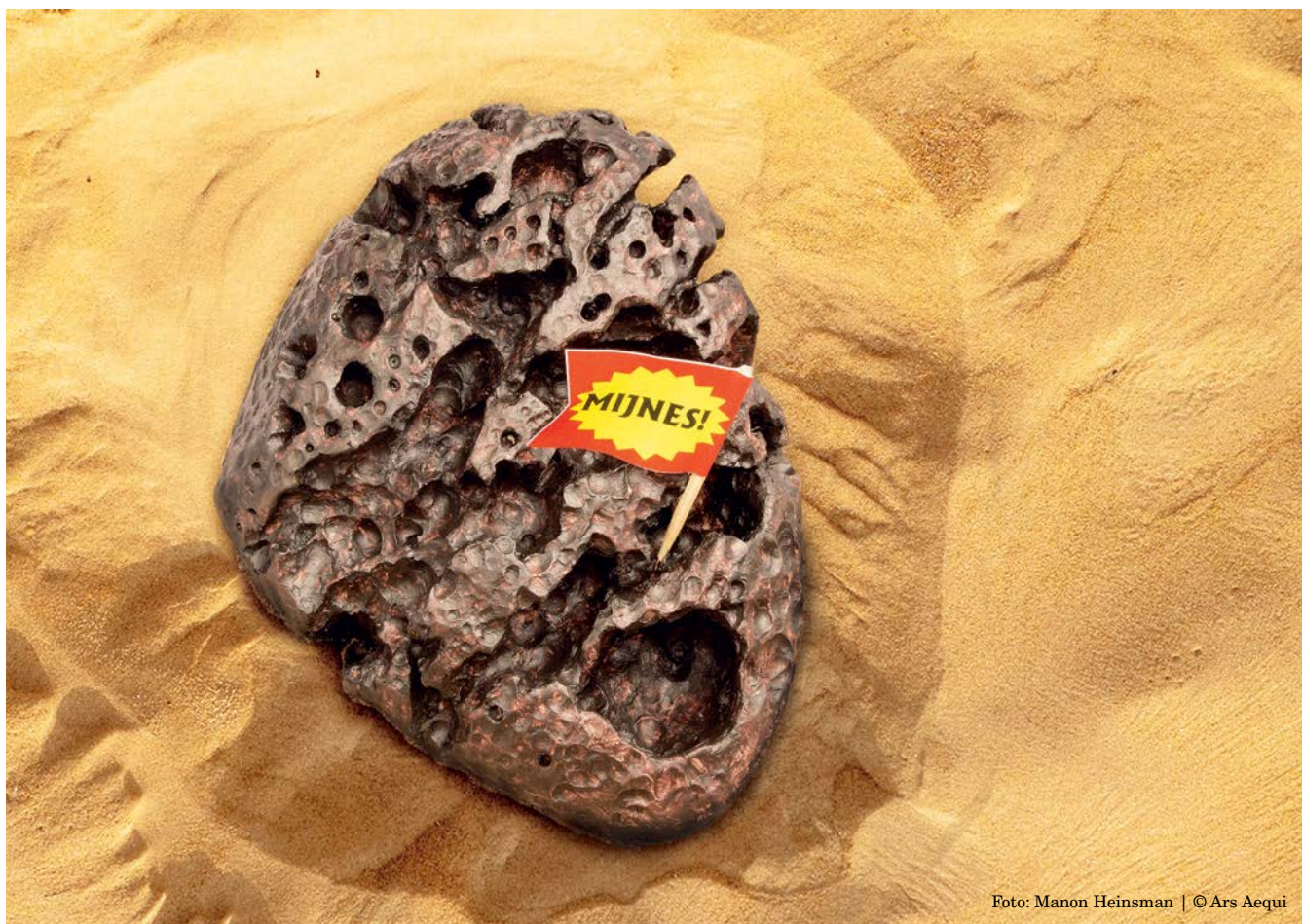

Foto: Manon Heinsman | © Ars Aequi

niet met lege handen staat, wat hardvochtig lijkt als de meteoriet bijvoorbeeld eerst een huis verwoest om vervolgens te worden meegenomen door een ander dan de huiseigenaar. Een korte rechtsvergelijkende rondgang biedt inspiratie voor een antwoord op de vraag wie eigenaar wordt van de meteoriet. Zo is de vraag naar de eigendom van een meteoriet in de Franse rechtspraak aan de orde geweest en wordt hij er ook in de literatuur besproken. In de Amerikaanse rechtspraak is aangenomen dat bij de inslag van een meteoriet sprake is van natuurlijke aanwas die de grondeigenaar van rechtswege toekomt. De heersende leer in Duitsland opteert voor weer een andere oplossing: hij past op meteorieten de regels van schatvinding naar analogie toe. In een recente rechtszaak over een stuk van een meteoriet werden die regels echter niet toegepast. De vergelijking met al deze stelsels is niet alleen interessant omdat zij aanknopingspunten biedt voor een Nederlandse oplossing voor het zeldzame geval van de inslag van een meteoriet, maar ook omdat zij vragen opwerpt over de reikwijdte en de afbakening van de verschillende na-

tuurlijke wijzen van eigendomsverkrijging die zowel de Europese civil-law-stelsels als de common-law-jurisdicties in min of meer dezelfde vorm ontleenden aan het Romeinse recht.

Frans recht: natrekking of toe-eigening?

Er zijn twee Franse negentiende-eeuwse uitspraken over de goederenrechtelijke gevolgen van de inslag van een meteoriet. Op 5 november 1841 viel een meteoriet op een veld in het dorpje Lucs in de Vendée.³ Een voorbijganger, Douillard, betrad het niet afgesloten terrein van Vollard waar de steen was geland, raapte hem op en verkocht hem aan ene Mercier. Vollard eiste afgifte van de steen. Hij zou door natrekking eigenaar zijn geworden. Artikel 551 Code Civil stelde dat, in de woorden van het gelijkkluidende artikel 551 van het Belgische wetboek, alles wat met een zaak verenigd werd en er één lichaam mee uitmaakte, de eigenaar toebehoorde. Douillard vond dat de meteoriet een *res nullius* was waarvan hij door inbezitneming de eigendom had

³ Het oordeel van de rechtbank Bourbon-Vendée is niet via de geijkte juridische kanalen gepubliceerd. Het is integraal weergegeven in een streekalmanak uitgegeven door J.A. Cavoleau, bewerkt door A.D. de la Fontenelle de Vaudoré, *Statistique ou description générale du département de la Vendée*, Parijs 1844, p. 380-382.

verkregen. De rechtbank gaf hem gelijk: er was geen sprake van natrekking omdat de meteoriet niet verenigd was met de grond en daarvan geen deel ging uitmaken. Een enkele ‘superposition’ (bovengesteldheid) was daarvoor onvoldoende. Stenen waren weliswaar onderdeel van de grond, maar dat gold volgens de rechter niet voor een ‘aérolithe’ afkomstig uit de ruimte en door een toeval op aarde terechtgekomen. De steen had net zoveel met de grond waarop hij viel te maken, als een horloge dat iemand ergens verloor. Dat Douillard om de meteoriet op te rapen zonder toestemming het land van Vollard had betreden, maakte dat niet anders. Deze opvatting drong ook door tot de Franse literatuur. Een meteoriet was volgens Baudry-Lacantinerie en Wahl bijvoorbeeld geen schat omdat hij niet verstoep of verborgen was zoals artikel 716 Code Civil eiste. Hij was volgens deze schrijvers steeds *res nullius* en behoorde dus toe aan degene die hem in bezit nam.⁴

In 1898 nam de rechtbank van Aix aan dat sprake was van natrekking in een geval waarin een dagloner in dienst van een pachter op het land van de verpachter zo’n vijftig centimeter onder de grond een meteoriet had gevonden

In 1898 nam de rechtbank van Aix aan dat wel sprake was van natrekking in een geval waarin een dagloner in dienst van een pachter op het land van de verpachter zo’n vijftig centimeter onder de grond een meteoriet had gevonden. De rechtbank oordeelde dat de meteoriet nagetrokken was door de grond en dat hij daarom toen hij was losgemaakt in eigendom toebehoorde aan de eigenaar van de grond.⁵ In een korte noot bij de uitspraak werd opgemerkt dat het oordeel anders uit zou vallen wanneer de meteoriet niet terecht kwam in de grond, maar erop. In dat geval zou het, volgens de anonieme annotator – die hierbij niet verwees naar de ongepubliceerde uitspraak uit de Vendée – gaan om een *res nullius* zodat degene die haar in bezit nam er de eigendom van verwierf. De moderne literatuur besteedt onverminderd aandacht aan de kwestie en is iets minder genuanceerd. Zij legt uit dat de regels van schatvinding niet

gelden omdat niemand de steen verstoep of verborg, en stelt vervolgens dat de eigendom van een meteoriet door natrekking toekomt aan de eigenaar van de grond waar hij terecht komt. De recente literatuur maakt geen onderscheid tussen gevallen waarin de meteoriet in de grond terechtkomt en gevallen waarin hij op de grond landt.⁶

Amerikaans recht: natuurlijke aanwas

Ook in Amerikaanse rechtspraak is de kwestie van de eigendom van meteorieten twee keer aan bod gekomen. De *leading case* is een uitspraak van de Supreme Court van de deelstaat Iowa uit 1892, *Goddard v Winchell*.⁷ Op 2 mei 1890 sloeg in Winnebago County een meteoriet in op land dat in eigendom toebehoorde aan Goddard. Goddard had de grond, prairie land, verhuurd aan ene Elickson. Op 3 mei groef de buurman die de meteoriet had zien vallen, Peter Hoagland, in aanwezigheid van Elickson de meteoriet op. Hij verkocht hem aan Winchell voor een bedrag van \$ 105. Hoagland stelde dat hij door de steen in bezit te nemen het beste recht op bezit had verworven, zoals volgens de *common law* gold voor gevonden voorwerpen waarvan de eigenaar zich niet meldde.⁸ Goddard vond dat hij een beter recht had op bezit. De *district court* had Goddard daarin gelijk gegeven op grond van de aloude regel dat datgene dat met de grond verbonden wordt eigendom is van de grondeigenaar.⁹ De Supreme Court liet het oordeel van de lagere rechter in stand, maar gaf een andere verklaring voor Goddards eigendomsverrijking. Justice Granger wees erop dat de eigendom van grond continu door natuurlijke processen werd beïnvloed. De regels van aanwas en afslag waren voor eigenaren van land dat aan water grenst (Granger sprak over ‘riparian titles’)¹⁰ *quite familiar*, maar er waren veel meer voorbeelden van natuurlijke invloed op landeigendom: water en wind brachten continu zandkorrels en aarde van het ene erf naar het andere. Dat betekende eigendomsverlies voor de een en eigendomsverrijking voor de ander. De rechter duidde deze natuurlijke wijze van eigendomsverrijking aan als *accretion*. Deze wijze van eigendomsverrijking was niet beperkt tot afslag, aanwas en door de wind meegebracht zand. Zij gold ook voor stenen die door natuurlijke processen op iemands grond terecht konden komen. Talloze stenen waren bijvoorbeeld in het ver-

- 4 G. Baudry-Lacantinerie & A. Wahl, *Traité théorique et pratique de droit civil*, 11. *Des successions* (tome premier), Parijs 1895, nr. 44, p. 26.
- 5 Tribunal civil d’Aix (Frankrijk) 17 januari 1898, DT 98, 2, 507 (*Toche c Descordes et Lejean*), weergegeven met noot in: J.B. Sirey, *Recueil général des lois et des arrêts : en matière civile, criminelle, commerciale et de droit public*, 1898 II, p. 254.
- 6 P. Malaurie, L. Aynès, *Les biens*, Issy-les-Moulineaux: LGDJ 2015, nr. 593; P. Simler, *Les biens*, Grenoble: PUG 2018, nr. 67.
- 7 Iowa Supreme Court (Verenigde Staten) 4 oktober 1892, *Goddard v. Winchell* (1892), 86 Iowa, 71, 52 N.W. 1124-1126.
- 8 Vgl. de beroemde uitspraak over een door een schoorsteenveger (Armory) gevonden sieraad dat de juwelier (De Lamerie, in het Law Report *Delamirie*) die het voor hem moest taxeren achterover wilde drukken, Court of King’s Bench (Engeland) 31 juli 1722, *Armory v Delamirie* (1722), EWHC KB J94 1 Strange 505; 93 ER 664, KB. De zilversmid werd overigens geboren in Den Bosch, waar zijn vader, een Franse hugenoot, naartoe was gevlucht. De familie kwam terecht in Engeland doordat de vader als officier deel uitmaakte van het leger van stadhouder Willem III, die als uitvloeiende van de ‘Glorious Revolution’ koning werd van Engeland.
- 9 Voor een voorbeeld uit de Engelse *common law* High Court, Chancery Division (Engeland), *Elwes v Brigg Gas Co* (1886), LR 33 Ch D, 562 (huurder vond bij graafwerk een prehistorische kano die toekwam aan de verhuurder).
- 10 Het woord rivaal houdt daarmee verband. De eigenaren van land langs de rivier of beek (*rivum*, Lat.) concurreerden met elkaar om water en wat het water aanvoerde.

leden aangevoerd door gletsjers. Jaarlijks sloegen volgens experts wereldwijd tot wel 700 meteorieten in. Voor de Amerikaanse meteorieten gold dezelfde regel: dat ze op grond van *accretion* toebehoorden aan de grondeigenaar.¹¹ Neemt men met Granger aan dat een meteoriet als natuurlijke aanwas van grondeigendom moet worden beschouwd, dan maakt het niet uit of een meteoriet bij het neerkomen in de grond terecht komt of erop. Dat gegeven speelt slechts een rol bij eigendomsverkrijging door natrekking.

De Amerikaanse rechter duidde de natuurlijke wijze van eigendomsverkrijging aan als *accretion*. Deze wijze van eigendomsverkrijging was niet beperkt tot afslag, aanwas en door de wind meegebracht zand. Zij gold ook voor stenen die door natuurlijke processen op iemands grond terecht konden komen

In dezelfde richting, die van natuurlijke aanwas, ging een uitspraak uit 1905 van de hoogste rechter van Oregon in de zaak *Oregon Iron Company v. Hughes*.¹² Het draaide in die zaak om een meteoriet van zo'n 2 tot 3 meter hoog met de vorm van een omgekeerde paddenstoel die Hughes had verwijderd van land dat in eigendom toebehoorde aan de Oregon Iron Company. Hughes weigerde afgifte omdat hij eigenaar van de steen zou zijn. De meteoriet was jarenlang in gebruik geweest bij inheemse Amerikanen die erin en eromheen allerlei ceremonies uitvoerden. Zij maakten er wapens gereed voor de strijd en doopten er kinderen. Zij waren eigenaar van de meteoriet geweest en hadden afstand van de eigendom gedaan, zodat Hughes door zich in het bezit te stellen de nieuwe eigenaar was geworden. De rechter ging niet mee in dit betoog. Hughes was er weliswaar in geslaagd te bewijzen dat de *native Americans* de meteoriet lange tijd voor van alles gebruikt hadden. Zo vertelde Susap, een lid van Klickitat-stam van zo'n 70 jaar oud, en volgens de uitspraak zo ongeveer het laatste, dat hij er vroeger tijdens de jacht kwam. De meteoriet was een zogenoemde 'Tomano-

was'. Er was echter geen bewijs geleverd dat de inheemse Amerikanen de meteoriet hadden losgemaakt van de aarde, dat zij dus eigenaar van de meteoriet waren en dat zij door de steen achter te laten afstand hadden gedaan van die eigendom. De meteoriet behoorde telkens toe aan de grondeigenaar: Hughes moest hem afstaan.¹³

Duits en Oostenrijks recht: schatvinding, toe-eigening of aanwas?

Op 6 april 2002 barstte op 22 kilometer hoogte een meteoriet in ten minste drie stukken uiteen. Astronomen in Oostenrijk en Duitsland deden allerlei waarnemingen en bepaalden de plaats waar de brokstukken van de meteoriet waren neergestort in Zuid-Beieren, nabij de wintersportplaats Garmisch-Partenkirchen. Sneeuw bemoeilijktte het zoeken. Een zoektocht door een overheidsinstituut mislukte. Op 14 juli vonden twee amateurarcheologen het eerste deel van de meteoriet nabij het beroemde sprookjesslot Neuschwanstein, dat zijn naam gaf aan de steen. Een krap jaar later vonden twee meteorietjagers het tweede, ook in de Beierse bergen. Karl Wimmer, een natuurkundige uit Augsburg en een fanatieke bergwandelaar, berekende op grond van de vindplaatsen van de eerste twee delen de plek waar het ontbrekende deel zich ongeveer moest bevinden. Na intensieve zoektochten vond hij op 29 juni 2003 het ontbrekende deel op een openbaar toegankelijke, maar lastig bereikbare helling met steengruis (*Geröllhalde*) in de Oostenrijkse gemeente Reutte.

Van wie waren Neuschwanstein I, II en III? Dat hing allereerst af van de vindplaats die het geldende recht bepaalde. De eerste twee delen werden in Beieren gevonden. Beieren is het enige Bundesland dat geen regeling kent die de eigendom van vanuit wetenschappelijk oogpunt interessante objecten zoals schatten en meteorieten toekent aan de deelstaat. Daarom gold voor Neuschwanstein I en II het op 1 januari 1900 ingevoerde Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). De Beierse overheid en de duo's die de brokstukken gevonden hadden gingen er hierbij van uit dat de regels van schatvinding golden, en niet de regels over eigendomsverkrijging van aan niemand toebehorende zaken. Dat is op het eerste gezicht opmerkelijk omdat een schat volgens § 984 BGB een zaak is die zolang verborgen is geweest dat daardoor haar eigenaar niet

11 Iowa Supreme Court (Verenigde Staten) 4 oktober 1892, *Goddard v. Winchell* (1892), 86 Iowa, 71, 52 N.W. 1125.

12 Oregon Supreme Court (Verenigde Staten) 17 juli 1905, *Oregon Iron Co. v. Hughes* (1905), 47 Oregon, 313, 81 P. 572.

13 Oregon Supreme Court (Verenigde Staten) 17 juli 1905, *Oregon Iron Co. v. Hughes* (1905), 47 Oregon, 313, 81 P. 572, 320 (gebruik door de stam), 322 (geen eigendom).

meer vast te stellen is. Een meteoriet voldoet niet aan deze omschrijving omdat zij nooit een eigenaar had.

Max Pappenheim betoogde in 1903 dat oudheidkundige vondsten zoals bijvoorbeeld een veenlijk, de tand van een mammoet of een fossiel onder het bereik van de schatvindingsregels moesten vallen, alhoewel ze nooit een eigenaar hadden gehad

In de Duitse literatuur over het BGB werd echter al enkele jaren na de inwerkingtreding van dat wetboek gepleit voor een ruimer bereik van de regels van schatvinding. Max Pappenheim betoogde in een uitvoerig opstel in 1903 dat oudheidkundige vondsten zoals bijvoorbeeld een veenlijk, de tand van een mammoet of een fossiel onder het bereik van de schatvindingsregels moesten vallen, alhoewel ze nooit een eigenaar hadden gehad. De verschillen tussen een schat en een *res nullius* waren volgens Pappenheim niet zo groot: juist doordat een schat zo lang verborgen was dat de eigenaar niet meer kon worden opgespoord was het alsof de zaak geen eigenaar had en moest de wet nieuwe eigendomsverhoudingen geven. Pappenheim wees er bovendien op dat het vanuit wetenschappelijk oogpunt beter was de regels van schatvinding toe te passen dan die van toe-eigening. Voor eigendomsverkrijging door toe-eigening was bezitsverkrijging vereist, voor de verwerving van het ontdekkersaandeel in een schat lag de nadruk op de ontdekking. Degene die bij het graven bij toeval op een mammoetskelet stuitte, kon het uitgraven overlaten aan experts die zich zouden houden aan de daarvoor geldende wetenschappelijke regels.¹⁴ Ook de Duitse literatuur en rechtspraak volgen het door Pappenheim uitgestippelde pad.¹⁵ Zo oordeelde het gerechtshof in Frankfurt in 2014 bijvoorbeeld dat een in de grond gevonden fossiel in juridische zin een schat was.¹⁶ Voor een meteoriet geldt volgens de grote goederenrechtelijke commentaren hetzelfde.¹⁷ De Beierse overheid en de vindsters van Neuschwanstein I en II gingen er, als gezegd, ook van uit dat § 984 BGB gold: de vindsters en de deelstaat waren daarom mede-eigenaar. De overheid kocht

de vindsters van de eerste meteoriet af zodat zij in haar eentje eigenaar werd. De vindsters van de tweede steen en de overheid werden het niet eens over een prijs. Zij besloten tot een onorthodoxe, oplossing die wel wat doet denken aan het Salomonsoordeel: de meteoriet werd in twee stukken verdeeld.

De Neuschwanstein III, waarvan de waarde in de tonnen liep, leidde tot een rechtszaak tussen de Tirolse gemeente Reutte waar de meteoriet gevonden werd, en de vinder Wimmer die weigerde (een gedeelte van) de steen af te staan aan de gemeente. Van wie was de meteoriet volgens het Oostenrijkse wetboek dat op de steen van toepassing was? De gemeente stelde primair dat zij door *Zuwachs* eigenaar was geworden (§ 404, 411 Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch (ABGB)). Subsidiar stelde zij dat sprake was van schatvinding (§ 398, 399 ABGB) zodat zij als eigenaar van de grond waar Wimmer de meteoriet vond mede-eigenaar was geworden. De opvatting dat de regels van schatvinding bij meteorieten naar analogie gelden, is ook in de Oostenrijkse literatuur de heersende.¹⁸ Het standpunt dat een meteoriet een *res nullius* is zodat hij toebehoort aan degene die hem in bezit neemt, is in de Oostenrijkse literatuur evenwel niet helemaal afwezig.¹⁹ De rechtbank wees de eisen van de gemeente Reutte af. Zij wilde niet weten van eigendomsverkrijging door natuurlijke aanwas. De woorden van § 404 ABGB staan daaraan weliswaar niet in de weg, die geven als definitie van ‘Zuwachs’ alles wat door menselijk handelen of door natuur uit een zaak ontstaat (denk daarbij aan vruchten) of nieuw tot de zaak komt (‘neu zu derselben kommt’).²⁰ Een voorbeeld daarvan is de in § 411 ABGB geregelde aanwas, vergroting van land door water. De Oostenrijkse literatuur legt die paragraaf echter restrictief uit in lijn met de Romeinsrechtelijke *alluvio* die de achtergrond is van de bepaling: het voorschrift geldt slechts wanneer het gaat om stromend, levend water (een rivier of een beek bijvoorbeeld) en niet wanneer het gaat om stilstaand water.²¹ Bij zo’n restrictieve uitleg past het niet om § 411 ABGB analoog toe te passen op een ingeslagen meteoriet en ook niet om eigendomsverkrijging ervan af te leiden uit het algemenere § 404 ABGB. De regels van schatvinding golden volgens de rechtbank niet omdat de meteoriet niet lang genoeg verborgen was: hij stortte neer in april 2002 en werd zo’n vijftien maanden later gevonden.²² Wimmer mocht de steen

- 14 M. Pappenheim, ‘Eigentumserwerb an Alterthumsfunden’, in: *Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts*, Jena: G. Fischer 1903, p. 141-160, p. 143 (schat als *quasi res nullius*) p. 149 (ontdekking door amateur).
- 15 Zie bijv. onder verwijzing naar M. Pappenheim, L. Raiser & M. Wolff, *Sachenrecht*, Tübingen: Mohr (Siebeck) 1957, p. 316.
- 16 Oberlandesgericht Frankfurt am Main (Duitsland) 27 juni 2014, ECLI:DE:OLGHE:2014:0627.12U42.13.0A, nr. 91.
- 17 J. Oechsler, *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB, Band 8. Sachenrecht*, München: Verlag C.H. Beck 2020, § 984 Rn 3 die spreekt van de ‘ganz herrschende Meinung’; K.H. Gursky & W. Wiegand, *Staudingers Kommentar zum BGB*, Berlijn: Sellier/de Gruyter 2017, § 984 Rn 3a.
- 18 Zie bijvoorbeeld G. Iro, *Sachenrecht*, Wenen-New York: Springer-Verlag 2008, p. 106 onder verwijzing naar G. Knoll, ‘Schatfund und Denkmalschutz’, *Juristische Blätter* 2005, p. 212 e.v.
- 19 Zo bijvoorbeeld, F. Gschnitzer/C. Faistenberger e.a., *Sachenrecht*, Wenen-New York: Springer-Verlag 1985, p. 79.
- 20 ‘Zuwachs heißt alles, was aus einer Sache entsteht, oder neu zu derselben kommt, ohne daß es dem Eigenthümer von jemand Andern übergeben worden ist. Der Zuwachs wird durch Natur, durch Kunst, oder durch beide zugleich bewirkt.’
- 21 Gschnitzer/Faistenberger e.a. 1985, p. 98.
- 22 Landgericht Augsburg (Duitsland) 6 juli 2007, 80175806 8 O 1758/06; Vgl. voor een uitgebreide, geannoteerde weergave van de uitspraak <http://arne.nordmeyer.info>.

houden. De gemeente ging in hoger beroep. Het kwam echter niet tot een tweede rechtszaak omdat Reutte en Wimmer tot een vergelijk kwamen. Zouden zij de regels van schatvinding hebben gevolgd?

De uitspraak van de Augsburger rechtbank in deze geruchtmakende zaak leidde tot verschillende publicaties over de goederrechtelijke status van meteorieten, niet alleen volgens het Oostenrijkse recht, maar ook naar Duits recht. Süß betoogde voor het Duitse recht dat de analoge toepassing van de regels van schatvinding op oudheidkundige vondsten zonder eigenaar en meteorieten niet op haar plaats was. Het argument dat de ontdekker van een schat de halve eigendom krijgt en daarom niet in de verleiding zal komen zijn vanuit wetenschappelijk oogpunt belangrijke vondst te verzwijgen²³ snijdt geen hout: past men de regels van toe-eigening toe dan verwerft hij immers zelfs de gehele eigendom.²⁴ Süß kon zich (daarom?) wel vinden in het argument van de rechtbank Augsburg dat geen sprake was van schatvinding, omdat de steen slechts betrekkelijk kort tussen het steengruis gelegen had.²⁵ Nordmeyer en Kassid achtten dat argument twijfelachtig: neemt men analoge toepassing van de regels van schatvinding op meteorieten aan, dan doet het er niet toe of zo'n steen verborgen was of niet, en of dat lange tijd zo was of niet.²⁶ Een schat moet lange tijd verborgen zijn geweest zodat de eigenaren niet meer kunnen worden vastgesteld: het is onzinnig dezelfde eis te stellen bij analoge toepassing op een zaak die nooit een eigenaar had.

De Duitse literatuur neemt aan dat de grondeigenaar naar verkeersopvattingen beschouwd niet als vanzelf het bezit van de ingeslagen meteoriet verwerft

Schermaier wees daar ook op. Hij bepleitte evenwel niet de regels van schatvinding te volgen, maar vond dat de grondeigenaar per definitie de eigendom van de meteoriet verdiende omdat hij ook het risico liep dat de meteoriet zijn huis verwoestte. De gemakkelijkste manier om dat resultaat te bereiken zou zijn aan te nemen dat een meteoriet een *res nullius* is en dat de grondeigenaar door de inslag automatisch het bezit en dus de eigendom verwerft. De Duitse literatuur

neemt echter aan dat de grondeigenaar naar verkeersopvattingen beschouwd niet als vanzelf het bezit van de ingeslagen meteoriet verwerft. Het is weliswaar mogelijk het bezit te verwerven van zaken die iemand anders op zijn grond achterlaat zonder dat de grondeigenaar dat weet. Zo nam het Bundesgerichtshof bijvoorbeeld aan dat een supermarkt als gevolg van een veronderstelde 'generelle Besitzerwerbwillie' het bezit verwierf van spullen die klanten er verloren (het ging in casu om een biljet van 1.000 DM).²⁷ Het gaat de Duitse schrijvers te ver de ingeslagen meteoriet daaronder te rangschikken.²⁸ Schermaier, begaan met het lot van de grondeigenaar, bepleit daarom voor het Oostenrijkse recht de regels van aanwas toe te passen en voor het Duitse recht toepassing van het 'Akzessionsprinzip' zoals dat ook bij het leerstuk van aanwas en afslag geldt: de oevereigenaar draagt het risico van afslag en verwerft daarom de aanwas. De grondeigenaar draagt het risico van inslag en verwerft daarom de meteoriet.²⁹ Het zou dan gaan om een toepassing naar analogie van de regels van natrekking. Nordmeyer en Kassid legden in hun bijdrage uit dat iets pas bestanddeel wordt van de grond als een vaste verbinding bestaat met die grond (§ 93 BGB). De eis van een vaste verbinding geldt weliswaar niet voor die voorwerpen die naar verkeersopvatting beschouwd deel uitmaken van de grond zoals stenen, aarde en zand, maar daar valt een meteoriet niet onder.³⁰

Nederlands recht: toe-eigening of natrekking

Wat leert ons het bovenstaande voor het Nederlandse recht? Mij is geen rechtspraak of literatuur bekend over analoge toepassing van de regels van schatvinding op meteorieten zoals in Duitsland. Ik kom daarop aan het slot nog terug. De Nederlandse regeling van aanwas in artikel 5:29 BW biedt ook weinig aanknopingspunten om er de inslag van een meteoriet onder te brengen. Dat betekent dat – ongeveer zoals in de Franse uitspraken hierboven weergegeven – sprake is van toe-eigening of natrekking. De meteoriet die terecht komt op het aardoppervlak of in een huis is een *res nullius*. De regels van toe-eigening gelden. Net als naar Duits recht wordt aangenomen, verwerft de land- of huiseigenaar naar verkeersopvattingen beschouwd niet automatisch voldoende feitelijke heerschappij

²³ Zo bijvoorbeeld Oechsler 2020.

²⁴ Dat was overigens ook niet de reden voor het betoog van Pappenheim: zijn betoog was er vooral op gericht toepassing van de regels van toe-eigening te voorkomen. Zouden de regels van schatvinding gelden dan deed het BGB niet af aan lokale regelingen als die anders luiden. Zo gold in Sleeswijk-Holstein waar Pappenheim hoogleraar was (in Kiel), een uitzondering (Juts recht) die de staat eigenaar maakte van schatten. Wanneer zulke regelingen gelden voor schatten en ook voor vanuit wetenschappelijk oogpunt interessante *res nullius* (vgl. bijvoorbeeld het hierboven genoemde art. 724 van het Zwitserse wetboek en ook de moderne regelingen van vele Duitse deelstaten, maar niet Beieren), dan gaat het er vooral om dat degene die zo'n zaak vindt en/of de grondeigenaar door een beloning ertoe wordt aangemoedigd zijn vondst niet te verzwijgen.

²⁵ T. Süß, 'Von Meteoriten, Skeletten und anderen Kostbarkeiten', *JURA* (33) 2011, afl. 5, p. 332-335; In gelijke zin R. Knütel, 'Rudolf von Jhering und die Freude am Rechtsfall', *GRÖM* (35) 2018, p. 73-92, op p. 58.

²⁶ A. Nordmeyer & J. Kassid, 'Wem gehört der gestrandete Meteorit? Extraterrestrische Objekte und die deutsche Eigentumsordnung', *Ad Legendum* 2011, afl. 1, p. 30-37, p. 36-37.

²⁷ Bundesgerichtshof (Duitsland) 24 juni 1987, *NJW* 1987, 2812. De uitspraak is in de Duitse literatuur (zeer) kritisch ontvangen, zie bijvoorbeeld M. Schermaier, *Beck online GrossKommentar zum BGB* 2020, § 965, Rn 39.2.

²⁸ Zie bijvoorbeeld Knütel, die erop wees dat Jhering deze vraag al in 1889 had opgeworpen in zijn voor het onderwijs bestemde casebook *Jurisprudenz des täglichen Lebens*, Knütel 2018, p. 73-92, p. 57.

²⁹ Schermaier 2020, § 984, Rn 10.3. Vgl. over deze achtergrond van de regels van aanwas en afslag, R. Knütel & S. Lohsse, *Römisches Privatrecht*, München: Verlag C.H. Beck 2017, p. 158.

³⁰ Nordmeyer & Kassid 2011, p. 30-37, p. 33.

³¹ Vgl. in algemene zin W.H.M. Reehuis & A.H.T. Heisterkamp, *Pitlo. Het Nederlands burgerlijk recht. Deel 3. Goederenrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2019, nr. 12, nr. 535 e.v.; S.E. Bartels & A.A. van Velten, *Mr. C. Assers*

pij over de in zijn tuin neergekomen meteoriet zodat hij eigenaar is van de meteoriet (vgl. art. 3:108 BW en art. 5:4 BW). Degene die hem in bezit neemt, wordt eigenaar. Het is ook mogelijk dat sprake is van natrekking.³¹ De eigendom van de grond omvat volgens artikel 5:20 sub a de bovengrond en volgens sub b de zich daaronder bevindende aardlagen. Maakt een meteoriet deel uit van de bovengrond? In beginsel lijkt mij dat niet het geval te zijn. Zo is een partij grind die een tuinman stort op een grasveld om er een grindpad mee aan te leggen daarmee nog geen onderdeel van de bovengrond (het grasveld).³² Dat is pas later het geval, als de tuinman het grind over het pad heeft verspreid. Het grind is dan geen zelfstandige zaak meer, maar maakt naar verkeersopvattingen beschouwd onderdeel uit van de grond (vgl. art. 3:4 lid 1 BW).³³ Wanneer een meteoriet op de grond terecht komt, bepalen de verkeersopvattingen of en wanneer hij onderdeel uitmaakt van de grond zodat de grondeigenaar door natrekking eigenaar is. Dat zal niet snel zo zijn. Toch is het wel mogelijk: als de meteoriet overwoekerd raakt en door de begroeiing deel gaat uitmaken van de grond dan is dat bijvoorbeeld het geval. Een losse meteoriet die op de grond ligt, zal naar verkeersopvatting beschouwd geen onderdeel van de bovengrond worden. Komt de meteoriet *in* de grond terecht (de meteoriet slaat meters in de grond in en raakt bedolven onder de aarde) dan zal de steen naar verkeersopvatting beschouwd doorgaans wel deel uitmaken van de aardlagen en daarmee van de grondeigendom. Dat geldt weliswaar niet voor een door dieven in de grond begraven buit en evenmin voor een schat, maar wel voor keien die ooit door gletsjers naar ons land zijn gevoerd en bijvoorbeeld bij een bouwproject opduiken, en naar mijn mening ook voor meteorieten in de bodem. Dat zijn natuurlijke materialen die op natuurlijke, zij het zeldzame, wijze in de grond terecht kwamen, zij zijn naar verkeersopvatting beschouwd onderdeel van de aardlaag die tot de grondeigendom behoort.

Je zou kunnen zeggen dat een ingeslagen meteoriet zich naar Nederlands recht zakenrechtelijk gezien beweegt tussen de regels van toe-eigening en die van natrekking

Tot slot

Je zou kunnen zeggen dat een ingeslagen meteoriet zich naar Nederlands recht zakenrechtelijk gezien beweegt tussen de regels van toe-eigening en die van natrekking. Een minpunt daarvan is dat de goederenrechtelijke afwikkeling van de inslag van een meteoriet afhankelijk is van tamelijk toevalige omstandigheden. Zo bezien zou het voor de hand liggen aan te nemen dat de eigenaar van land waar een meteoriet terecht komt daarvan de eigendom verwerft op grond van een niet in Boek 5 genoemde wijze van eigendomsverkrijging. Deze wijze van eigendomsverkrijging, in de Amerikaanse rechtspraak *accretion* genoemd, volgt uit de natuur en behoeft daarom net als het natuurrecht zelf geen vastlegging in een afzonderlijk wetsartikel.³⁴ Zo is bovendien verzekerd dat degene die de nadelige gevolgen van de inslag van een meteoriet draagt in elk geval het voordeel verwerft van de waarde die de steen heeft, zoals Schermaier betoogt voor het Duitse en Oostenrijkse recht. Dat neemt natuurlijk niet weg dat de inslag van een meteoriet in veel gevallen geen schade van belang berokkent aan de landeigenaar en dat degene die de steen vindt zich daarvoor veel moeite getroost heeft. Het geval van Neuschwanstein III spreekt in dit verband boekdelen. Het is zo bezien goed te begrijpen dat de Duitse literatuur de regels van schatvinding naar analogie wil toepassen op meteorieten. Met die regels trachtte de Romeinse keizer Hadrianus (keizer tussen 117 en 138) immers recht te doen aan het 'Okkupationsprinzip' dat degene wil belonen die een eigenaarloze zaak in bezit neemt, en het 'Akzessionsprinzip' dat de eigenaar van een hoofd- of moederzaak tegemoetkomt door hem de voortbrengselen, vruchten, brokstukken en bestanddelen te geven. Beide beginselen gelden bij schatvinding niet omdat de schat wel een eigenaar heeft, en geen bestanddeel of bijzaak is van de zaak waarin hij verborgen is. Toch verdient degene die een schat ontdekt een beloning voor zijn moeite en degene in wiens zaak de schat verborgen was ook omdat het zonder gebruik te maken van zijn zaak niet mogelijk was de schat te ontdekken. De regels van schatvinding zijn dus een mengsel van analoge toepassing van toe-eigening en analoge toepassing van natrekking, dat volgens de Instituten – het door keizer Justinianus in 529 als wet ingevoerde leerboek waarin Hadrianus' constitutie ons is overgeleverd – volgt uit de natuurlijke billijkheid.³⁵

Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 5. Zakenrecht. Eigendom en beperkte rechten, Deventer: Wolters Kluwer 2017, nr. 84 e.v.

³² Vgl. hierbij H.D. Ploeger & C.J.J.M. Stolker, 'Van grond en aarde', *WPNR* 1994, afl. 6151, p. 641-643. Zij wijzen op een arrest van het Amsterdamse hof dat aannam dat op een grasveld gestorte baggerspecie ook na twee jaar nog geen onderdeel van die grond uitmaakte, hof Amsterdam 9 februari 1968, *Bouwrecht* 1968, p. 265.

³³ Vgl. (zeer) uitgebreid over natrekking van op en of in de grond geplaatste roerende zaken door de grond het derde hoofdstuk van het proefschrift van P.J. van der Plank, *Natrekking door onroerende zaken* (diss. Nijmegen), Deventer: Wolters Kluwer 2016.

³⁴ Het natuurrecht is immers onveranderlijk en universeel omdat het uit de natuur zelf voortvloeit, vgl. hierover J.H.A. Lokin, W.J. Zwolve & C.J.H. Jansen, *Hoofdstukken uit de Europese codificatiegeschiedenis*, Den Haag: Boom juridisch 2020, p. 43 e.v. Bovendien zijn de in de eerste titel van Boek 5 genoemde wijzen van eigendomsverkrijging geen limitatieve opsomming, aldus het Mondeling Overleg weergegeven in *Parl. Gesch. Boek 5*, Deventer: Kluwer 1981, p. 17, reagerend op een artikel van W.C.L. van der Grinten, 'Eigendom van roerende zaken in het ontwerp-B.W.', *WPNR* 1973, afl. 5240, p. 513-517 die datzelfde had betoogd. Vgl. verder uitgebreid J.B. Spath, 'Een gesloten systeem van origineaire verkrijging?', *Vermogensrechtelijke Analyses* 2011, afl. 1, p. 12-41.

³⁵ Vgl. bijvoorbeeld het Institutentcommentaar van Arnoldus Vinnius, *Institutionum Commentarius*, I Leiden 1777, op deze Institutenplaats, I 2,1,39, nr. 6: Hadrianus verbond de beide aan elkaar en kende de helft toe aan de grondeigenaar op grond van natrekking en de helft aan de vinder, op grond van toe-eigening, de zaak voor prijsgegeven houdende: *Adrianus utrumque conjunxit, & dimidium domino addixit, jure accessionis, dimidium inventori, jure occupationis rei pro derelictae habitae*. Zie Knütel & Lohsse 2017, p. 157.

³⁶ Bovendien kan het verbintenisrecht recht doen aan de bij de inslag van een meteoriet betrokken belangen. Zo maakt degene die op andermans land een meteoriet vindt en hem meeneemt inbreuk op de grondeigendom als hij geen toestemming had te zoeken. Hij pleegt dan een onrechtmatige

daad (art. 6:162 BW) en kan bijvoorbeeld om gedeeltelijke eigendomsoverdracht vragen ex art. 6:103 BW. Meteorietenjagers zullen allicht toestemming vragen op andermans land te speuren en dan afspraken maken over de opbrengst.

³⁷Zo wordt in Duitsland verdedigd dat van schatvinding sprake is wanneer een gast in een restaurant in een oester een parel ontdekt. Vgl. J.E. Jansen, 'Over oesters, parels en schatvinding' (Column), AA 2014, afl. 5, p. 353 (AA20140353).

³⁸Vgl. daarbij Lokin, Zwolve & Jansen 2020, p. 315-319.

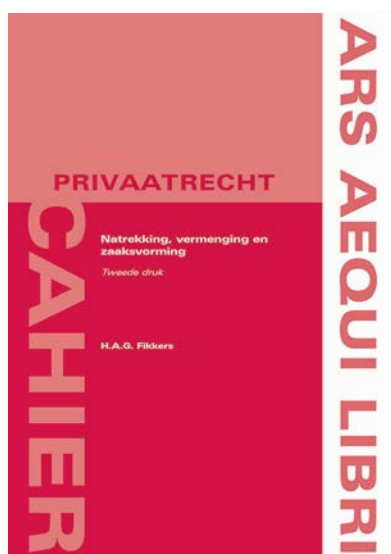
Voor de spreekwoordelijk nuchtere Nederlanders gaat een analoge, wat romantische toepassing van de regels over schatvinding te ver

Voor de spreekwoordelijk nuchtere Nederlanders gaat zo'n analoge, wat romantische toepassing van de regels over schatvinding te ver: de regels van toe-eigening en natrekking zijn immers juist wel toepasbaar op meteorieten. Het is dus onnodig de rechts-

zekerheid die in Boek 5 centraal staat geweld aan te doen door de daar geregelde wijzen van eigendomsverkrijging strikt of juist ruim uit te leggen afhankelijk van de bij het geval betrokken belangen.³⁶ De Duitse literatuur heeft daar minder moeite mee.³⁷ Zou dat komen omdat het de Duitse (Oost-Friese) gigant Rudolf (von) Jhering (1818-1892) was die stelde dat het in het privaatrecht niet zozeer ging om de juiste toepassing van begrippen en leerstukken ('Begriffsjurisprudenz'), maar om het afwegen van rechtens relevante belangen ('Interessenjurisprudenz')?³⁸

ArsAequi Libri

Cahier privaatrecht

Natrekking, vermenging en zaaksvorming

In de afgelopen vijf jaren* heeft de rechtsontwikkeling op het terrein van de natrekking, vermenging en zaaksvorming niet stilgestaan. Naast een aantal belangrijke arresten van de Hoge Raad is ook in de literatuur relatief veel aandacht aan dit deel van het goederenrecht geschonken.

Opvallend blijft echter het feit dat zo veel onzekerheden blijven bestaan. Bijvoorbeeld de afbakening tussen vermenging en oneigenlijke vermenging, de kwestie of op een bepaald geval artikel 5:16 lid 1 of artikel 5:16 lid 2 toepasselijk is, de vraag welke wetsbepalingen van toepassing zijn bij de bepaling of een bepaalde zaak onroerend is, de ongerijmdheden bij het inschrijfbaar eigendomsvoorbehoud op scheepstoebehoren van artikel 8:5 lid 1, onduidelijkheden rond artikel 5:14 lid 2 jo artikel 5:15, de grens tussen zaaksvorming en vermenging enzovoorts. Deze – en andere – problemen zijn in dit boek gesignaleerd.

* Dit boek is verschenen in 1999.

ISBN: 978-90-6916-412-0 | Auteur: H.A.G. Fikkers | Pagina's: 100 | Druk: 2e druk 1999 | Prijs: € 21,50